

לאבישין Łabiszyn

ראשוני המתיישבים היהודים הופיעו בלאבישין (בגרמנית: *Labischin*) במאה ה-16. בשנת 1565 מס הגולגולת שולם על ידי 16 איש, ב-1579 – על ידי עשרים איש. במהלך מלחמת גרמניה-שוודיה ב-1656, צבא בהנהגתו של סטפן צ'ארנייצקי טבח בכמה עשרות מיהודי לאבישין. נספו הרבנים יצחק ועוזרא, וכן יהושוע, דוד, אליעזר, זאב, דוד בן נחמן, יצחק בן אברהם, יהודה בן משה הלוי ויהודה הלוי. יהודים רבים נספו גם במגפה של 1710.

למרות האבידות הזמניות, עד אמצע המאה ה-19 הצבור היהודי שמר על פוטנציאל התפתחות גבוה למדי. ב-1674 בעיר התגוררו 32 יהודים (שהיוו 18,6 אחוז מכלל האוכלוסיה), ב-1808 – 521 (56,1 אחוז), ב-1833 – 601 (30,4 אחוז), ב-1849 – 619 (28 אחוז), ב-1858 – 633 (27,7 אחוז), ב-1885 – 501 (19,1 אחוז), ב-1895 – 376 (16,1 אחוז), ב-1903 – 331 (14,7 אחוז), ב-1907 – 219 (ארבעים משפחות), ב-1910 – 185 (8,6 אחוז).

עצמאותה של הקהילה בלאבישין אושרה ככל הנראה במאה ה-18, למרות שאי אפשר לשלול שמוצאה מוקדם אף יותר. מעמדה הרשמי כ"אגוד היהודים" אושר ב-28 באוגוסט 1834. ב-1858 לרשות הקהילה עמד בית הכנסת (שנבנה במחצית הראשונה של המאה ה-19), בית מדרש משלה, שני בתי עלמין, בית ספא יסודי ובית מטבחים. האגודות הדתיות הרגילות קיבלו הכרה רשמית במהלך המאה ה-19: ביקור חולים, כאגודה לטיפול בחולים (*Verein für Krankenpflege und Leichenbestattung*), וחברא קדישא לקבורת הנפטרים - *Chewra Kadischa Verein*.

עם בואו של השלטון הפרוסי בשלהי המאה ה-18, בין יהודי לאבישין השתרשו מנהגים ותופעות תרבותיות-דתיות חדשות.

המאה ה-19 הביאה עימה נוכחות גוברת והולכת של תומכי הרפורמות. כך גם ההתבוללות בתוך התרבות והשפה הגרמנית הפכה לניכרת יותר ויותר. הביטוי הממסדי והסמלי למגמה זו היה שינוי במינוי הרבנים. הרבנים הראשונים היו שמרנים: דב יואל זאקס (נולד ב-1771 בלשנו), כיהן בין השנים 1890-1894, חברו של עקיבא אייגר מפוזנן; ממשיכו, הרב שולם

פרידנטל, עוזרי הרב בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-19 י"ג לזונטל וא. חיים. י. רזנברג מילא את תפקיד החזן. באותה תקופה פעל בית המדרש, הדרשות לא נאמרו בשפה הגרמנית, לא נתקן תקנון בית ספרי, לא קמה מקהלה ולא היה בנמצא טקס קבלה של נערים ונערות. כל זה השתנה לקראת שלהי המאה, כאשר דוקטור יונאס אנסבכר שהיה נציג התנועה הרפורמית, התמנה לרב.

במחצית השנייה של המאה ה-19 קמו אגודות יהודיות מסוג חדש, כמו למשל אגודת הנשים העבריות (Israelischer Frauen Verein) וכן אגודת יידי היסטוריה והספרות היהודית (Verein jüdischer Geschichts und Literaturfreunde). מבחינה תרבותית ופוליטית יהודי לאבישין היו קשורים בעבודות חזקים עם הגרמנים המקומיים, מה שבא לידי ביטוי ביצירת בלוקים פוליטיים משותפים במוסדות השלטון בעיר.

שינוי מוחלט של המצב בא בעקבות חידוש עצמאותה של פולין, אשר גרם להגירה המונית של יהודי המקום. ב-1921 התגוררו עוד 85 יהודים בלאבישין (4,7 אחוז), ב-1922-39, בראשית 1923-25 (1,5 אחוז), ב-1930-10 (0,4 אחוז). ב-1939 כפי הנראה נותרה רק משפחתו של יוסף לואיס שמנתה משלוש עד חמש נפשות. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם גבולות השיפוט של הקהילה היהודית כללו רק את שטח העיר לאבישין. לפי התיאור מ-5 בפברואר 1923 הקהילה היהודית נוהלה בידי ראש העיר, משום שבין הפקידים המנהלים נותר רק השמש של בית הכנסת. שוחט משובין הגיע מעת לעת. רכוש הקהילה הסתכם ב: בית הכנסת (במצב חרב), עם גן סמוך לו (ברחוב 11 סטיצ'יניה), בית הרב (רחוב 11 סטיצ'יניה), בית החזן (ברחוב סינקייביצ'ה), בית השמש ומקווה שלא היה פעיל (רחוב סינקייביצ'ה), בית עלמין מגודר עם בית טהרה ששטחו 01, 1 הקטר (ברחוב לשנה 3), חצי פיסת אדמה ועליה גינה וגינת ירק (ברחוב ויטולדה). ניסיון השלטונות העירוניים לקנות את בית הכנסת ולייעדו לאולם התעמלות שנעשה בשנות ה-30 הסתיים בלא כלום משום שיהודי המקום לא הסכימו לעסקה. החל מ-1900 בידי הקהילה היהודית היה פיקדון רכוש מאת אלכסנדר ליטמן שהתגורר בברלין, דהיינו נכס המצוי בבידגושץ' שערכו ב-1930 נאמד בכשמונת אלפים זלוטי; הבעלים דרש את השבתו. בעיה אחרת הייתה כריתת חלק מהעצים בידי יהודים בשטח בית העלמין היהודי ללא אישור מוקדם.

ב-1932 הקהילה היהודית פורקה ואוחדה עם הקהילה היהודית בשובין. רכוש הקהילה הועבר לקהילה היהודית בשובין ביום ה-10 ביולי 1933 בידי מפרק הקהילה היהודית ראש העיר בגימלאות ו. פייגל. הקהילה היהודית בשובין ששיטחה הוגדל שלטה ב-1938 על רכוש שמחירו בנכסי ניידים נאמד בכ- 15,730 זלוטי ו 119,400 בנכסי דלא ניידים. בשנות השלושים של המאה ה-20 הופסקו ביקורי החזן והשוחט משובין משום שיהודי המקום "לא שילמו את התשלומים המתחייבים וחיו ללא דת; ולא השתמשו בשחיטה כשרה".

גורלם של יהודי לאבישין בעת השואה אינו ידוע. אם הם נותרו בעיר הם לבטח נעצרו ונרצחו בידי הגרמנים (למשל במחנה הכפייה בראדז'ים או בפאטארק). מבנה בית הכנסת נרחב בראשית מלחמת העולם השנייה. מה שנשתמר ממנו הוא חמישים לוחות גרניט בלבד מחזית; עשרה מאלה הועברו על ידי שלטונות העיר לקרן לשימור המורשת היהודית למטרת בניית לפידריום.

בית העלמין היהודי הישן בלאבישין קם במאה ה-17. הוא נמצא ברחוב השלושה במאי לדהיום, בשטחה של חלקה מספר 3272/5. הייתה לו צורה של מלבן. הוא תפקד עד למחצית השנייה של המאה ה-18. בתקופת השואה בית העלמין נחרב כליל, כל המצבות הוסרו. החל מ-2013 מיקומו מצוין על ידי יד זיכרון בצורת מצבה מסוגננת ועליה הכיתוב: "בית העלמין היהודי הישן, לזכר היהודים הטמונים כאן. יד הזיכרון הוקם ביוזמתה של הקרן לשימור המורשת היהודית".

בית העלמין היהודי החדש בלאבישין קם במחצית השנייה של המאה ה-18 או בשלהי המאה ה-18 וראשית המאה ה-19. הוא מוקם בארנולדוב, בדרך המובילה לשובין ומופיע בצורת מרובה שוקיים הקרוב לחצי העיגול, על בסיס פשוט. כעת זוהי חלקה מס' 3259/8 שברחוב לשנה, אשר שטחה 1,01 הקטר. לפני חורבנו, בית העלמין היה מגודר בגדר לבנים גבוהה שבוודאי הוקמה במהלך המאה ה-19; שאר הכניסה לבית העלמין, היה מצידו של רחוב לשנה. בשטחו של בית העלמין עמד בית טהרה. בית העלמין נחרב בידי הגרמנים במהלך השואה ולפי זיכרונותיו של אחד התושבים, המצבות שימשו לריצוף של חלק מרחוב 11 סטיצ'ניה (החל מסיומו ועד לרחוב פארקובה) וכן לריצוף חלק מרחוב פוזננסקה (מסיומו ועד לדואר). חשוב לומר שבמהלך שיפוץ רחוב 11 סטיצ'ניה, ב-2008 נמצאו שני קטעי מצבות העשויות אבן חול.

קטע אחד, שהוא קטע תחתי, כולל חלק מכיתוב בשפה הגרמנית: " לבית מארנס נפטרה ב18.10.1882, בגיל 62", השני: " רעיית אהרון פיליפסון". מקום הימצאו של בית העלמין זכה לציון על ידי יד זיכרון בצורת מצבה מסוגנת ועליה הכיתוב: "בית העלמין היהודי בלאבישין. לזכר היהודים הטמונים כאן", יד הזיכרון הוקמה מיוזמת הקרן לשימור המורשת היהודית ב-2014.

ביבליוגרפיה

- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Starostwo Powiatowe w Szubinie 1920–1939, sygn. 97.
- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu 1920–1939, sygn. 4504.
- *Die Abwanderung der Juden aus der Provinz Posen. Denkschrift im Auftrage des Verbandes der Deutschen Juden gefertigt von seinem ersten Schriftführer Justizrat Bernhard Breskauer*, Berlin 1909.
- Z. Guldon, J. Wijaczka, *Osadnictwo żydowskie w województwach poznańskim i kaliskim w XVI–XVII wieku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie” 1992, nr 2–3.
- Heppner, I. Herzberg, *Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüdischen Gemeinden in den Posener Landen*, Koschmin–Bromberg 1904–1909.
- S. Kemlein, *Żydzi w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1848. Przeobrażenia w tonie żydostwa polskiego pod panowaniem pruskim*, Poznań 2001.
- T. Kawski, *Gminy żydowskie pogranicza Wielkopolski, Mazowsza i Pomorza w latach 1918–1942*, Toruń 2007.

- T. Kawski, *Inwentarze gmin żydowskich z Pomorza i Wielkopolski wschodniej w okresie międzywojennym (1918/20–1939)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2006, nr 1.
- *Verzeichniss samtllicher naturalisirten Israeliten im Großherzogthum Pofßen*, Bromberg 1836.